

Reviewing and Criticizing the Book of Teaching the Qur'an for the Second Year of Elementary School (the translation of the verses of Quran)

Hassan Majidi *

Associate Professor of Arabic Language and Literature, Hakim Sabzevari University, Sabzevar, Iran

Abstract

Education at the age of childhood is like an imprint on the stone and is permanent, on the one hand, it is the only book that has been left untouched by the prophets for mankind, so it is a miracle that teaching it is more necessary than other books for children and teaching it in the best way. Logically and in a gentle, proportional and staggered way, it can have a lasting educational effect on his growth and upbringing. In view of this importance and in line with the special position of translation in the correct transmission of concepts, we tried to analyze the translation of the second elementary Quran teaching book in terms of the quality of the translation and its compatibility with this age group, using the critical method and technical analysis. Also, considering the role of images in conveying a message to a child, which is sometimes much more than the role of words and vocabulary, on the other hand, images are generally drawn according to the translation, so the compatibility of the images with the correct translation has been checked. The results of the survey show that the good verses were selected according to the needs of the audience and tried to translate them in accordance with the existing translations, although no specific translator was mentioned. It is expected that the source of these translations will be determined, while this type of translation does not correspond to the age group of the seven-year-old child, and needs to be refined, adapted and fluent, with the statement on the first page of the book, "Our dear child should feel the simplicity of learning the Qur'an" It does not correspond to the age group of an eight-year-old child, and it needs to be refined, adapted and softened.

Keywords: Qur'an Teaching Book, The Second Year of Elementary School, Translation of Verses, Criticism.

* Corresponding Author: h.majidi@hsu.ac.ir

How to Cite: Majidi, H. (2023). Reviewing and Criticizing the Book of Teaching the Qur'an for the Second Year of Elementary School (the translation of the verses of Quran), *Journal of Seraje Monir*, 14(47), 263-291. DOI: 10.22054/ajsm.2023.72369.1905

Introduction

The name of the book is Teaching the Second Elementary Quran, 10th edition in the year 1400, and the author is Curriculum Management and Author: Educational Research and Planning Organization in 123 pages. It has a total of 14 lessons and the content of each lesson is to teach moral concepts based on the Quran and pronunciation and reading of words and verses.

In this research, we seek to find out how the verses of the Qur'an are translated for a young and unfamiliar audience, and what are their advantages and disadvantages? It seems that looking at the sanctity of the Holy Quran and its translation, most of those who deal with these two categories prefer to use common translations. But since these translations are more general, in some cases they are not suitable for the needs of children, and they should be adjusted. We will find the answer to this question with a critical method, focusing on comparing and matching the current translations with other translations and the inference process.

Research Methods

Many theories and ideas in the field of translation have been presented by experts, and in line with the special position of translation in the correct transfer of concepts, we tried to translate the book of teaching the second elementary Qur'an with a critical method and its compatibility with this. Let's check the age group.

In examining the samples, the same style and method were revised. The noteworthy point is that for each verse, the translation of certain translators is important and significant. In some cases, anonymous translators have translated better than famous ones. Unfortunately, the translations are all the same and inappropriate for our audience. It is worth mentioning that in each of the verses, the translations of 20 translators and even more were studied and compared. Also, all the verses do not have pictures or at least they are not noticeable, so it is not mentioned in the title of the article.

Results

In line with paying attention to the word of God and its basic role in ethics and behavior, as well as paying attention to the educational aspect of the Ministry of Education, more than in the past when the cornerstone of science in schools was founded by teaching the Qur'an,

we should witness specialized attention and be methodical and intelligent to the Quran. In the second elementary book, it has been tried to be like this, but there are still some shortcomings, some of which are mentioned:

1. In general, practical, suitable, and well-cut verses have been selected in this book, and translations have been provided as far as possible, but in some cases, the audience-centered, practical, and meaningfulness of the translations have been overlooked.

2. One objection to the book is the adherence to the official tone in the translations of the verses; While children speak in their own tone most of the time and always, and in this sense, discontinuity and heterogeneity can be felt. This does not mean to generalize it throughout this book, but since the Qur'an has a prominent role in education and upbringing, it will be more effective and efficient to convey its concepts with the tone and speech of a seven-year-old child.

3. Some translations are not exciting and motivating. It seems that if the book of the Quran does not teach any points, but it can plant the seed of love and love of the Quran in the existence of the child, it has conquered the peak of success in truth and correctness and brought the child to the source of pure knowledge.

4. In order to be purposeful, it is necessary to write fluently so that it is as if a work has been created again and children do not realize that what they are reading is a translation. In this regard, it is effective to use the words and terms of everyday conversation, localization, audience-oriented, avoiding complicated words, asking for help from imagination and presenting a vivid picture of the concepts.

5. In order to pay attention to the high position of the Qur'an in strengthening the intellectual and religious foundations of children, it is not enough to refer to the translations of great translators or leave this work to a specific person, but it requires a working group consisting of Arabic language experts, psychologists, knowledgeable about children's literature, etc., to provide an expressive, fluent and comprehensive translation that is appropriate and suitable for the age and understanding of the audience.

بررسی و نقد کتاب آموزش قرآن پایه دوم ابتدایی (مطالعه موردی: ترجمه آیات قرآن کریم)

دانشیار زبان و ادبیات عربی، دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران

حسن مجیدی *

چکیده

آموزش در سن کودکی چون نقشی بر سنگ و ماندگار است، از سویی قرآن برای مسلمانان، تنها کتابی به - شمار می آید که از سوی خداوند و آن هم برای راهنمایی و خوشبختی انسان به وی هدیه شده است، از این رو معجزه‌ای است که آموزش آن بیش از سایر کتاب‌ها برای کودک لازم می‌نماید و آموزش آن به شیوه منطقی و به صورت ملایم و متناسب و پلکانی می‌تواند تأثیر تربیتی پایداری بر رشد و پرورش وی داشته باشد. با نگاه به این مهم و در راستای جایگاه ویژه ترجمه در انتقال درست مفاهیم، درصدد برآمدیم با روش نقدی و بررسی فنی، ترجمه کتاب آموزش قرآن دوم ابتدایی را از دید چند و چون ترجمه و سازگاری آن با این رده سنی بررسی نماییم. نیز با نگاه به جایگاه تصاویر در رساندن پیام برای کودک که گاه بسیار بیشتر از جایگاه واژگان است، سازگاری تصاویر با ترجمه درست بررسی شده است. برآیندهای بررسی نشان می‌دهد که آیات، خوب و هماهنگ با نیاز مخاطب انتخاب شده و تلاش شده - هرچند به اسم مترجم خاصی اشاره نشده - ترجمه‌ها رایج باشد، هرچند انتظار است مرجع این ترجمه‌ها مشخص گردد. همچنین در مقدمه و در صفحه اول کتاب اشاره شده که: «کودک عزیز ما باید سادگی یادگیری قرآن را احساس کند»، اما ترجمه‌ها از جهت رده سنی مخاطب کودک هفت ساله و نوع و سطح واژگان، فارسی‌نویسی، نیازمحوری و ارتباط‌گیری سازگاری ندارد و نیازمند تطبیق و دلپذیر و روان‌سازی است.

کلیدواژه‌ها: کتاب آموزش قرآن، سال دوم ابتدایی، ترجمه آیات، نقد.

مقدمه

در کشور ما فعالیت‌های آموزشی در چهارچوب کتاب‌های درسی تحقق می‌یابد. در تمام کشور برای هر موضوع درسی در هر پایه تحصیلی یک کتاب درسی تألیف می‌شود و در بین مدارس پخش می‌گردد، معلمان کوشش‌های خود را بر محور کتاب‌های درسی متمرکز می‌کنند، امتحان و ارزشیابی بیشتر اوقات محدود به مطالب کتاب‌های درسی است. از این رو این وسیله آموزشی در نظام آموزشی دارای نقش بسیار مهمی است و کتاب‌های درسی به خاطر اهمیت زیادی که در شکل‌گیری برنامه‌های آموزشی دارند، کانون توجه تمام دست‌اندرکاران آموزش و پرورش هستند (Rashidi, 2008:65)، از این رو ارزش دارد در تهیه و تنظیم کتب درسی ارزش بسیاری به عمل آورده شود؛ چراکه در دنیایی که استانداردهای کالاهای مادی و پاییدن کیفیت تولید محصولات به یک ضرورت و اجبار تبدیل شده است، بی‌تفاوتی نسبت به استاندارد و ارزشیابی تولیدات فکری و ابزار آموزش انسان‌ها، حتی با نگاهی مادی پذیرفتنی نیست (ابوالحسنی، ۱۳۸۵: ۹).

ترجمه متون ادبی در ایران قدمتی باستانی دارد و عده‌ای به صورت حرفه‌ای بدان می‌پرداخته‌اند، چنان‌که برای برخی پیشه و شغل بوده است، در همین راستا ترجمه برای کودکان در ایران عمری حداقل هفتادساله دارد. این نوع از ترجمه ویژگی‌های خود را داشته و در مجموع «تطبیق بایست به گونه‌ای باشد که ضمن حفظ اصالت متن، محتوا و پیام برای زبان مقصد درک‌شدنی باشد» (قرشی، ۱۳۸۵:۱۱۹-۱۲۰).

نام کتاب آموزش قرآن دوم ابتدایی، چاپ دهم در سال ۱۴۰۰ و پدیدآورنده مدیریت برنامه‌ریزی درسی و تألیف: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی در ۱۲۳ صفحه است. در مجموع ۱۴ درس دارد و مضمون هر درس آموزش مفاهیم اخلاقی مبتنی بر قرآن و تلفظ و خواندن کلمات و آیات است.

در این پژوهش در پی آن هستیم که به روش نقد ادبی بدانیم آیات قرآن برای مخاطب کم‌سال و کم‌آشنا چگونه ترجمه شده و چه خوبی‌ها و بدی‌هایی دارد؟ به نظر می‌رسد با نگاه به تقدس قرآن کریم و ترجمه آن، غالب کسانی که با این دو مقوله سروکار

دارند ترجیح می‌دهند از ترجمه‌های رایج بهره ببرند؛ اما از آنجا که این ترجمه‌ها بیشتر عمومی هستند، در مواردی متناسب با نیاز کودکان نیستند و بایست تعدیل گردند. پاسخ به این سؤال را با روش نقدی و با محوریت مقایسه و تطبیق ترجمه‌های فعلی با سایر ترجمه‌ها و فرایند استنباط خواهیم جست.

پیشینه پژوهش

در حوزه کتب دوم ابتدایی پژوهش‌هایی به مرحله نشر رسیده‌اند: مقاله تحلیل محتوای ارتباطی تمرین‌های قرآن پایه دوم ابتدایی (چاپ ۱۳۹۹) از علی اصغر اعتمادی و حامد رستگاریان که مهر ۱۴۰۰ در نشریه پیشرفت‌های نوین در روانشناسی، علوم تربیتی و آموزش و پرورش به چاپ رسیده و بیانگر این موضوع است که برنامه‌ها در حیطه عاطفی در کتاب قرآن پایه دوم ابتدایی چندان مورد تأکید و توجه نبوده و باید اقدامات مناسبی جهت تحقق برنامه‌ها در حیطه انجام گیرد. رساله کارشناسی ارشد تحلیل محتوای کتاب آموزش قرآن دوره‌ی ابتدایی بر اساس سیر نزول آیات و سور قرآن کریم از طیبه طحانیان در دانشگاه الزهرا (س) سال ۱۳۹۶ نتیجه می‌گیرد که میزان توجه به آیات و سور مکی نسبت به آیات و سور مدنی در آموزش قرآن دوره‌ی ابتدایی بیشتر است اما میزان توجه به آیات و سور مکی جزء سی نسبت به سایر جزء‌های قرآن کریم از اهمیت کمتری برخوردار است. مقاله سنجش میزان خوانایی نوشته‌های فارسی بخش «بیشتر بدانیم قرآن پایه دوم، سوم و چهارم ابتدایی» بر اساس فرمول‌های «فلش/دیانی» و «گانینگ/دیانی» از فریبا نظری، محمدرضا فرهادپور و عزت سلیمانی پاییز ۱۳۹۵ بیانگر این است که هر دو فرمول فلش/دیانی و گانینگ/دیانی در تعیین سطح خوانایی نوشته‌ها از سازگاری مطلوبی برخوردار است.

به هر حال، موضوع ارائه ترجمه قرآن متناسب با مخاطبان مختلف از رده‌های سنی متفاوت، چندان در نظر گرفته نشده، در حالی که دیگر متون مقدس از جمله انجیل برای رده‌های مختلف سنی ترجمه شده‌اند (قاضی‌زاده و دیگران، ۲۰۱۴: ۶۵). ترجمه و پژوهش‌های قرآنی در حوزه کودک و نوجوان فراوان نیست و به خصوص در حوزه

بررسی و نقد کتاب آموزش قرآن پایه دوم ابتدایی (مطالعه موردی: ترجمه آیات قرآن کریم): مجیدی | ۲۶۹
مخاطبان کم‌آشنا نادر است و این می‌تواند یکی از جنبه‌های نوآوری این نوع از ترجمه باشد.

ادبیات پژوهش

از دیرزمان ترجمه کتاب مقدس قرآن در اشکال و انواع مختلفی صورت گرفته است. از انواع این ترجمه‌ها می‌توان به ترجمه «لفظ به لفظ»، «وفادار پیامی»، «معنایی - محتوایی»، «آزاد»، «تفسیری» (واعظی، ۱۳۸۸: ۱۳؛ جواهری، ۱۳۸۳: ۵۳ - ۵۲) و ترجمه «موزون» اشاره کرد (کریم پور و اختران فر، ۱۴۴).

از سویی، در انتقال مطمئن مفاهیم آسمانی، بایست سن و فهم مخاطب را همواره مدنظر داشت. مطابق رده‌بندی جدید به‌نقل از کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، ۰+ نوزاد، ۲+ نوگام، ۴+ نوباره، ۷+ نوخوان، ۹+ نونهایل، ۱۲+ نونگاه، ۱۵+ نوجوان محسوب می‌شوند، اما عموماً کودک به‌افراد ۵ سال تا نهایت ۱۱ سال اطلاق می‌شود و در مواردی اواخر این رده سنی با رده سنی نوجوانان همپوشانی دارد (امام، ۱۳۹۳: ۱۱۱-۱۰۹).

روحیات کودک و نوجوان و بالطبع ادبیات وی حساسیت و ظرافت ویژه دارد، از سویی، گریزی از اینکه این آثار توسط بزرگ‌سالان نوشته شود نیست. اکنون، بایستی پیامدهای امر را به حداقل رساند؛ با در نظر گرفتن اصول و قواعدی که ذکر خواهد شد، می‌توان تا حد زیادی به تولید محصولاتی متناسب با شرایط مخاطب کم‌سال و کم‌آشنا نزدیک شد.

۱. رعایت پیوستگی معنایی: آیاتی هستند که معانی به‌هم‌پیوسته دارند، در این گونه موارد مترجم همه را باهم ترکیب می‌کند تا نظم و ارتباطی فکری بین آن‌ها ایجاد نماید.
۲. روان و شیواسازی با استفاده از معادل‌های مفهوم‌برای خواننده: رونالد ناکس^۱ - نویسنده انگلیسی - در مورد ترجمه به‌ویژه ترجمه کتاب‌های مربوط به کودکان می‌گوید: به جای ردیف کردن لغات و اصطلاحات، بهتر است تصویر زنده‌ای را در ذهن بچه‌ها

---

1. Ronald Knox

ایجاد کرد. به ویژه روانی ترجمه را باید در نظر داشت. کودکان نباید متوجه شوند آنچه می خوانند، ترجمه است. توجه به آهنگ کلمات و اصطلاحات در این گونه ترجمه ها از اهمیت زیادی برخوردار است. در حقیقت، باید انصاف داد که مترجم با کار پر زحمت خود، کتاب را دوباره خلق کند» (فیض نژاد، ۱۳۹۰: ۴۲).

۲-۱ صریح و شفاف سازی کلمات: مترجم به ذکر ترجمه تحت اللفظی کلمه اکتفا نمی کند و معانی پنهان و ضمنی کلمه و مفهوم آن را هم روشن می سازد.
۲-۲ افزودن توضیحات: مفاهیمی وجود دارد که درک آن برای مخاطب کودک و نوجوان دشوار تر است، در این گونه موارد مترجم معنای آیه را با جزئیات بیشتری توضیح می دهد تا برای وی مفهوم تر گردد.

در ترجمه برای مخاطب کم سال مترجم بایستی حضور ملموس داشته باشد؛ یعنی کلمات و اصطلاحاتی که نیازمند توضیحات هستند را بایست هوشمندانه بیفزاید و تا حد امکان روان سازد، نیز در مواردی، مطالبی آگاهانه و با فراست حذف گردد.

۳. تکرار کلمات مقدر و حذف شده: قرآن سخن گزیده است و گزیده گویی با تکرار میانه خوبی ندارد مگر با غرضی بلاغی؛ اما برای مخاطب کم سال لازم است در مواردی کلمات مقدر و حذف شده را تکرار کنیم تا بتواند رشته کلام را در دست گیرد، در مواردی هم می توان به جای تکرار، کلمات جایگزین به کار برد.

۴. انتقال لحن زبان مبدأ: یکی دیگر از موضوعات مهم در ادبیات کودک، «لحن» است؛ لحن در گفتار و در نوشتار نوعی ویژگی کلامی گوینده یا نویسنده را شامل می شود که بر اساس گزینش واژگان، ترکیبات و دیگر ساختارهای دستوری یا گفتمانی موجب می شوند تا کلام رسمی یا غیررسمی، ادیبانه یا علمی، طنزآمیز یا جدی، صریح یا غیرمستقیم، خودخواهانه یا متواضعانه، توهین آمیز یا محترمانه، ساده یا پر تکلف تلقی گردد (Cuddon, 2013:726).

ویژگی های لحن کودکانه در کل شامل سادگی مضامین، واژه ها، ترکیبات و ساختارهای دستوری و گفتار گونگی؛ گرایش به الگوهای کلامی تکراری، توجه به

بررسی و نقد کتاب آموزش قرآن پایه دوم ابتدایی (مطالعه موردی: ترجمه آیات قرآن کریم): مجیدی | ۲۷۱

بازی‌های کلامی و درنهایت غلبه شکل بر محتوا در ارتباطات زبانی است، از این رو انتظار است مترجم به گونه‌ای عمل کند که کمتر نشانی از ترجمه زدگی در آن پدیدار شود؛ زیرا اگر کودک لحن شخصیت‌های داستان، گزینش واژگان، ترکیبات و غیره را کودکانه نداند، با متن ترجمه ارتباط برقرار نخواهد کرد.

از طریق لحن می‌توان به خلیات و روحیات و شخصیات افراد پی برد و شخصیت دلخواه را پدید آورد. لحن ایجاد فضا در کلام است. شخصیت‌ها در زبان، خود را بیان می‌کنند و به خواننده می‌شناسانند (ذبیح‌نیا و اکبری، ۱۳۹۱: ۱۲۵).

۵. برداشت غیرمستقیم و کودکانه: ادبیات کودک به دلیل سطح درک و دانش مخاطب از جمله عنصرهایی است که نیازمند برداشت‌های غیرمستقیم از مفاهیم و گزاره‌های عمیق و متعالی قرآن و انتقال آن در فضایی خیال‌انگیز و کودکانه است (صهبا و دیگران، ۱۳۹۵: ۱۲۶).

۶. کمک گرفتن از نقش حیوانات: در کتاب‌های تصویری داستانی، حیوانات هم درست مانند شخصیت‌های اشعار کودکانه جانسین‌های مناسبی برای شخصیت‌های انسانی هستند. اگر در ذهنتان شخصیت دشواری وجود دارد که همکاری نمی‌کند و عجیب و غریب است و به رختخواب نمی‌رود، بیش‌تر به یک اسب آبی شبیه است تا کودکی مشخص. در این حالت کودک خواننده هم می‌تواند در محکوم کردن رفتار ضداجتماعی اسب آبی با کتاب هم‌داستان شود و هم در نهم از طنز همزادپنداری با شخصیتی که نمی‌تواند خود او باشد لذت ببرد (کلارک، ۱۳۸۶: ۴۲).

۷. کمک گرفتن از تخیل: شک نیست که ما می‌خواهیم کودکان را از تجربه‌های تازه و دردناکی که فراتر از قدرت درک حسی آن‌هاست و همین‌طور نگرانی‌های فزاینده محافظت کنیم. ولی چیز دیگری هم که به همین اندازه واضح است و معمولاً فروگذارده می‌شود، این واقعیت است که کودکان از سال‌های نخستین حیات، خیلی خودمانی بگویم، با احساسات مشوشی زندگی می‌کنند و ترس و نگرانی جزء جدایی‌ناپذیر زندگی روزانه آن‌هاست و به‌طور مداوم و تا آنجا که می‌توانند با سرخوردگی‌ها دست‌وپنجه نرم می‌کنند.

از طریق تخیل است که کودکان به تخلیه روانی می‌رسند. این بهترین وسیله‌ای است که برای رام کردن وحشی‌ها در اختیار دارند (کلارک، ۱۳۸۶: ۱۱۷).

۸. در حال زیستن: زمان حال کودکان را شیفته و مجذوب می‌کند و برای آن‌ها معنی دارد. آن‌ها در جهان حال زندگی می‌کنند. به گذشته فکر نمی‌کنند و نگران آینده نیستند. گذشته و آینده فقط برای بچه‌هایی که از سن سیزده سالگی می‌گذرند، مسئله است. از این رو داستان کودکان باید کیفیتی ضروری و امروزی داشته باشند (توکل، چ ۱، ۱۳۷۵: ۲۰).

۹. گذر از سد بزرگ سالان: ناشران کودک باید بسیار نگران زبان و موضوعی نیز باشند که ممکن است با مخالفت بزرگ سالانی روبه‌رو شود که مابین نویسنده و خواننده خردسال قرار می‌گیرند. در مورد کتاب کودکان، ناشر مسئولیت دارد تا هر آنچه را که ممکن است سبب شود بزرگ سالان را ربط مانع از رسیدن کتاب به کودکان شوند، به نویسنده کتاب کودک تذکر دهد (کلارک، ۱۳۸۶: ۱۱۵).

۱۰. شتاب نکردن در پرورش: در عین حال، در کار برای کودکان، دقت داشته باشیم که قرار نیست یک شبه سطح شعور او را به فهم و درک یک انسان برنا برسانیم. باید محدودیت‌های کودکان را بدانیم. چه عجله است که کودکانمان را زود بزرگ کنیم؟ مگر نه این که می‌گوییم کودکی شیرین‌ترین مرحله زندگی است؟ مگر نه این که معتقدیم جامعه‌ای سالم است که کودکانش به‌طور کامل و سالم کودکی کرده‌اند؟ پس چرا دست کودکانمان را به زور می‌کشم تا آن‌ها را به بزرگسالی پرتاب کنیم؟ (قاسم‌نیا، ۱۳۷۴: ۳۵). اگر معتقد باشیم در حوزه کودکان مهمترین کارکرد کتاب لذت بردن است و مترجم با ترجمه‌ای ضعیف از کتاب، امکان دارد که لذت کتاب خواندن را در کودک برای همیشه از بین ببرد (فیض‌نژاد، ۱۳۹۰: ۴۳).

۱۱. ظرافت در تربیت: می‌دانیم کودکان امروزی نیاز به اصول اخلاقی دارند، لیکن این اصول باید بسیار با ظرافت آموزش داده شوند. شما باید چیزی با ارزش برای گفتن داشته باشید و آن را با ظرافت به‌صورت پیام درآورید (توکل، چ ۱، ۱۳۷۵: ۲۲).

بررسی و نقد کتاب آموزش قرآن پایه دوم ابتدایی (مطالعه موردی: ترجمه آیات قرآن کریم): مجیدی | ۲۷۳

بایستی کلمات ساده و زبان صمیمی، شیرین و دلنشین، در حد فهم و آگاهی کودک باشد و کودک را برای مقابله با مشکلات زندگی آینده‌اش آماده سازد و ذوق و استعداد او را پرورش دهد (رحماندوست، ۱۳۶۸:۴) و در مجموع «این ادبیات سه ویژگی مهم دارد: متناسب با زبان و درک کودک است، به رشد شخصیتی آنان کمک می‌کند و دارای تصاویری است که به مخاطبان در درک متن کمک شایان توجهی می‌کند (میرهادی، ۱۳۷۳:۱۶۴).

۱۲. عبارات ناقص، جملات سنگین و طولانی، به‌طور مستقیم آدرس دادن به خواننده، گفتگوهای طولانی و خشک، تغییر آنی زاویه دید شخصیت، حرکت کند داستان، رفتار غیرعادی شخصیت‌های داستان، به یک نوشته خوب صدمه می‌زند (کلارک، ۱۳۸۶: ۱۰۰)

۱۳. اولویت زبان کودکان: بهترین زبانی که می‌توان برای نوشتن کودکان استفاده کرد، زبان گفتاری است. طبیعی‌ترین و درک‌کردنی‌ترین زبان برای نوشتن، زبانی است که در گفتگوی روزمره استفاده می‌شود (یافا، ۱۳۸۸:۵۷).

۱۴. نیازمحوری: هدف اصلی ادبیات کودک را می‌توان ایجاد پیوندی همه‌جانبه با کودک دانست با این فرض، این انگار پیش می‌آید که برخلاف ادبیات محض که گاه ادعا می‌شود بدون توجه به مخاطب خلق می‌شود، ادبیات کودک به‌خودی‌خود ادبیاتی مخاطب‌محور است (حسنوندی و دیگران، ۱۳۹۴:۱۱۹)، پس ترجمه برای مخاطب کم‌سال و کم‌آشنا نیازمند هدف‌مندی است. ابتدا هدف ترجمه، نیازها و انتظارات مشخص می‌گردد، این کار مترجم را جهت می‌دهد تا ترجمه‌ای هم‌سنخ و متناسب با مخاطب ارائه نماید و در حقیقت، ادبیات کودکان در مقایسه با ادبیات بزرگسالان بیش‌تر مورد بومی‌سازی قرار می‌گیرد (معاذالهی، ۱۳۹۰: ۱۵۳).

بررسی و تطبیق

تئوری‌ها و نظریات زیادی در حوزه ترجمه توسط صاحب‌نظران ارائه شده که در مبحث قبلی به برخی از آن‌ها که مرتبط با این پژوهش است، اشاره شد. اکنون به بررسی ترجمه آیات پرداخته شده در کتاب آموزش قرآن دوره دوم ابتدایی می‌پردازیم.

۱. نَحْنُ خَلَقْنَاكُمْ

در درس یک کتاب، جلسه سوم و در صفحه هفت، آیه پنج از سوره واقعه این گونه ترجمه شده است:

ما شما را آفریدیم.

فهم فعل «آفریدن» برای کودک هفت ساله اگر نگوییم دشوار است، دست کم آسان نیست. ذهن دانش آموز در این سن معمولاً با کلمه مشابه آن یعنی «آفرین» آشنا و کودک ممکن است به جهت نزدیکی نگارشی، این دو را اشتباه کند.

برخی از مترجمین چون مشکینی، مکارم، انصاریان، موسوی همدانی، قمشه‌ای، فولادوند، صفوی، خرمشاهی، بیضایی فعل «خَلَقْنَاكُمْ» را «آفریدیم» یا مشتقات آن چون «بیافریدیم» ترجمه کرده‌اند. خرمدل ترجمه این واژه را با قدری تفاوت «(از نیستی به هستی آورده‌ایم و) خلقت بخشیده‌ایم» نوشته‌اند.

در راستای ارائه ترجمه‌ای جدید، اگر بگوییم «ما شما را خلق کردیم»، مفهوم واژه «خلق» برای کودک دشوار است. در «ما شما را پدید آوردیم» نیز «پدید» خیلی آشنا نیست، این ترجمه «ما شما را درست کردیم» هم می‌تواند ابهام «اصلاح کردن» داشته باشد. اگر این طور برگردان کنیم: «ما شما را در دنیا گذاشیم»، گذاشتن به معنای قرار دادن است و در ذهن کودک ممکن است این انگار ایجاد شود که مثلاً چرا خدا ما را در بهشت نگذاشت. حال اگر چنین ترجمه شود: «ما شما را به دنیا آوردیم»، ترجمه بهتری است و با قاعده دو یعنی ارائه «تصویری زنده» سازگاری دارد. ممکن است انگار «از شکم مادر به دنیا آوردن» در ذهن آید؛ لذا این ترجمه می‌تواند نهایی باشد: «ما شما را به وجود آوردیم».

۲. هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي

در درس دوم کتاب، جلسه سوم و در صفحه سیزده، آیه چهل از سوره نمل این گونه ترجمه شده است:

این «نعمت‌ها» از لطف خدای من است.

این قسمتی از آیه «قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ

بررسی و نقد کتاب آموزش قرآن پایه دوم ابتدایی (مطالعه موردی: ترجمه آیات قرآن کریم): مجیدی | ۲۷۵

طَرَفُكَ فَلَمَّا رَأَهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي أَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ» است.

غالب مترجمان «هذا مِنْ فَضْلِ رَبِّي» را این گونه معادل یابی نموده اند: این از فضل و احسان پروردگار من است. در این بین، مرضیه علمدار برگردان کرده است: این از فضل و لطف پروردگار من است. امید رسا نیز نوشته است: «این، از فَضْلِ [و رَحْمَتِ] پروردگار من است، از این رو بیشتر مترجم ها فضل را به احسان و برخی به لطف و رحمت ترجمه کرده - اند.

همان گونه که مشخص است فهم واژه «نعمت» برای کودک هفت ساله آسان نیست. لذا بهتر است مطابق با گویش و سطح گفتمان وی، این گونه ترجمه شود تا طبق قاعده دو معنای پنهان و ضمنی کلمه و مفهوم آن روشن نیز گردد: همه چیزهای خوبی که دارم به خاطر مهربانی خدای من است.

۳. وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

در درس سوم کتاب، جلسه سوم و در صفحه هجده، آیه ۱۳۴ از سوره آل عمران این گونه ترجمه شده است:

خدا، نیکوکاران را دوست دارد.

در نگاه نخست این نوع ترجمه، مرسوم و شایع به نظر می رسد، اما با توجه به این که مخاطب هفت ساله است، فهم واژه «نیکوکار» برای وی می تواند مأنوس نباشد. «نیکو» خود به تنهایی برای کودک کلمه ای پر کاربرد نیست و ترکیب، خواهی نخواهی بر این دشواری و سنگینی می افزاید.

واژه احسان در قرآن کریم دارای سه معنی و کاربرد است: ۱ - خوبی و نیکی به دیگران؛ ۲ - انجام و سروسامان دادن امر و کاری به نحو نیکو و کامل؛ ۳ - انجام عمل صالح و رفتار نیک (تجری، ۱۳۸۸: ۲۰).

در صفحه هیجده کتاب از دانش آموز چنین خواسته شده است: «با کمک تصویر درباره ی این پیام قرآنی باهم گفت و گو کنید و بگویید نیکوکاران چه کسانی هستند». یکی

از تصاویر کودکی است که در داخل وسایل حمل و نقل عمومی در حال کمک به مردی سالخورده است و تصویر دیگر دختر و پسری هستند که کنار تخت کودکی دیگر نشسته و با گل به عیادت وی رفته و جویای حالش شده‌اند. همچنین دو دختر ترسیم شده که با بیلچه و آب پاش مشغول آبیاری و نگهداری از درختی نوپا هستند. این تصویر به ترجمه سوم از واژه احسان (انجام کار خوب) باز می‌گردد.

معادل‌های «خوبان، درست کاران، به فکر دیگران هستند» مناسب است، اما با توجه به تصاویر و در راستای قاعده دو یعنی «افزودن توضیحات» ترجمه ذیل مناسب‌تر به نظر می‌رسد:

خدا آن‌هایی را که کار خوب می‌کنند، دوست دارد.

۴. کُلُّوا وَاَشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا

در درس چهارم کتاب، جلسه سوم و در صفحه ۲۳، آیه ۳۱ از سوره اعراف این‌گونه ترجمه شده است:

بخورید و بیاشامید ولی اسراف نکنید.

اکثر قریب به اتفاق مترجمان فعل «تُسْرِفُوا» را «اسراف» ترجمه کرده‌اند، به استثنای فولادوند و بهرام‌پور و سید محمدرضا واحدی که «زیاده‌روی» و مجید رعیتی که «بیش از نیاز مصرف نکنید» نوشته‌اند. نیز غالب مترجمان «اَشْرَبُوا» را «بیاشامید» نوشته‌اند، به استثنای بهرام‌پور که «بنوشید» ترجمه نموده است.

واژه اسراف را می‌توان «زیاده‌روی نکنین، پخش و پلا نکنید، این‌ور اون‌ور نریزین» ترجمه نمود، به ویژه که در تصویر تکمیلی برای این آیه، کودکانی نقاشی شدن که دور یک میز پر از خوراکی هستند که برخی درست خورده نشده، لیوان نوشیدنی که ریخته و کودکی که با هر دو دست مشغول خوردن است. بر این اساس ترجمه زیر می‌تواند مأنوس و به ادبیات کودک و طبق اصل چهارم به «گفتار گونگی» نزدیک‌تر باشد: *بخورید و بنوشید ولی ریخت و پاش نکنید.*

شایان ذکر است که اگر به جای دو فعل «بخورید و بنوشید»، تنها بگوییم «بخورید» هم

بررسی و نقد کتاب آموزش قرآن پایه دوم ابتدایی (مطالعه موردی: ترجمه آیات قرآن کریم): مجیدی | ۲۷۷
از راستی دور نشدیم، چنان که در فارسی گفته می شود: دوغ بخور، چای بخور، آب بخور،
نوشابه بخور.

۵. وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللَّهِ

در درس پنجم کتاب، جلسه دوم و در صفحه ۲۹، آیه ۵۳ از سوره نحل این گونه ترجمه شده است:

همه‌ی نعمت‌ها را خدا به ما بخشیده است.

یکی از ایرادهای ترجمه بالا این است که ضمیر در «بِكُمْ» از مخاطب - یعنی شما -
به متکلم - یعنی ما - مبدل شده است.

اما واژه «نعمت» نیز که در بالا معادل یابی نشده، در فرهنگ لغت (صفی پوری) به
«ثروت و دسترس» و در (رامپوری) به «ثروت و دارایی» ترجمه شده است. در مجموع
می توان از لغت «نعمت» این معانی را برداشت کرد: «بخشش، دارایی، آسایش، هر چیزی
که باعث شادکامی، آسایش زندگی و خوشبختی انسان می شود، مال، ثروت، عطا، نیکی،
خوبی، محصول، روزی، رزق، هدیه، تحفه، غذا.

اما اگر بعد از فرهنگ لغت‌ها، به سراغ ترجمه قرآن برویم، مترجمان: آیتی، انصاریان،
صفوی، فولادوند، قمشه‌ای، مکارم، مشکینی کلمه «نِعْمَةٌ» را معادل یابی نکرده و خودش را
به کار برده‌اند. ترکیب حرف «وَمَا» با کلمه نکره «نِعْمَةٌ» معنای کلیت و شمول دارد. ضمیر
در «بِكُمْ» مخاطب است، پس منظور «شما» است و از بین معادل‌های کلمه نعمت به نظر
می رسد «هدیه» و «دارایی» و «ثروت» برای آن مفهوم و ملموس تر است، اما به جهت اشتباه
نکردن با هدایای دنیایی، لازم است با معادل مناسب تری مثل «چیزهای خوب» جایگزین
گردد.

اما در ادامه، جمله «بخشیده است» حداقل دو ایراد دارد: دشواری در تلفظ و دوم ابهام
در معنی؛ چون هم «درگذشت و عفو کردن» و نیز «اعطا و دادن» معنی می دهد که تمیز این
دو برای کودک بسی دشوار می نماید.

حال اگر نعمت را «ثروت» ترجمه کنیم رسا هست ولی جامع نیست؛ چون این معادل،

عموماً به معنای مال و منال و دارایی است و شامل سلامتی و آرامش و امنیت نمی‌شود. لذا با گفتمان مخاطب و پیرو اصل دو «پیوندی همه‌جانبه با کودک» چنین باید ترجمه شود: هر چی که دارید، از خدا است.

و در سطحی رسمی تر این‌ور هم می‌توان نوشت:

همه چیزهای خوبی که دارید، از خدا است.

۶. وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي

در درس ششم کتاب، جلسه چهارم و در صفحه ۴۰، آیه ۱۴ از سوره طاهّا این‌گونه ترجمه شده است:

با خواندن نماز، به یاد خدا باش

در بررسی ترجمه بالا بایستی گفت که مترجمانی چون الهی قمشه‌ای، مکارم، فولادوند و انصاریان همه معنای فعل «أَقِمِ» را «برپادار» دانسته‌اند؛ اما فعل «برپاداشتن» در فرهنگ دهخدا به این معانی است: «تشکیل دادن، بنیاد کردن، اقامه کردن، قائم کردن و برپاساختن» که در زبان فارسی ما بجای آن‌ها فعل «خواندن» را برای نماز به کار می‌بریم که خواهی‌نخواهی با «إِقْرَأْ» همخوان است و تفاوت معنایی و عملی با یکدیگر دارند. با این حال و در راستای مراعات مخاطب، ما این فعل را «خوب انجام دادن» ترجمه می‌کنیم.

اما در مورد «لِذِكْرِي»، علاوه بر کتاب این‌گونه معنا شده است: نماز را به یاد من برپا دار (عبدالله عبداللهی)، حال آنکه به نظر می‌رسد این ترجمه و یا «برای یاد من» به جهت ابهام، دشواری فهم دارد؛ چون می‌توان چنین برداشت کرد: به خاطر من، با یاد من، با اسم من تا مرا یاد کنی (آیتی)، به یاد من (فولادوند - مشکینی)، برای آن که به یاد من باشی (صفوی)، نماز را برپا دار، برای یاد من (امید رسا).

با در نظر گرفتن موارد بالا و این نکته که معادل‌های «ادا کردن، به‌جای آوردن و گزاردن» برای شنونده و بیننده هفت ساله دشوار باشد، لذا اصطلاح رایج «خوب انجام دادن» و ترجمه ذیل صحیح‌تر به نظر می‌رسد و در راستای قاعده یازده «آمادگی در مقابله با مشکلات زندگی آینده» و عملی ساختن آیه «وَأَسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ» کارآمدتر است:

بررسی و نقد کتاب آموزش قرآن پایه دوم ابتدایی (مطالعه موردی: ترجمه آیات قرآن کریم): مجیدی | ۲۷۹

نماز را خوب بخوان تا خدا را به یاد آوری.

حال اگر نوشتیم «به یادم باشی»، هم درست است و این با برگردان «در یادم باشی» متفاوت است.

۷. کُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ

در درس هفتم کتاب، جلسه سوم و در صفحه ۴۳، آیه ۱۵ از سوره سبأ این گونه ترجمه شده است:

از روزی پروردگارتان بخورید و او را شکر کنید.

به راستی چه انگاری از واژه «روزی» می تواند در ذهن کودک کم سال ترسیم شود؟! شاید اولین برداشت همان مفهوم روز عکس شب باشد که در این صورت مفهومی پیچیده خواهد بود.

مترادف واژه روزی: توشه، رزق، روزینه، قسمت، معیشت، نصیب، نان، درآمد و عایدی است که هیچ کدام مطلوب کودک نیست، لذا ناچاریم سراغ اصلاحات آشنا برویم. رزق «در لغت به معنی عطا و بخشش مستمر است (راغب اصفهانی، ماده رزق) و از آن تعبیر به روزی می شود و در اصطلاح به هر چیزی که مایه دوام حیات مخلوقات زنده است، رزق گویند. در واقع رزق دهش و بخششی است از ناحیه خدای متعال به بندگانش بدون این که شایستگی آن را داشته باشند (طباطبائی، ۱۳۷۴ ش ذیل آیه ۲۷ سوره آل عمران).

در رابطه با «واشکروا»، معادل های واژه «تشکر» در قاموس های لغت به این معانی است: سپاسگزاری، تقدیر، سپاس، اظهار تشکر، حق شناسی، نمک شناسی است. جوهری - ادیب و لغوی ایرانی قرن چهارم و مؤلف صحاح اللغه - شکر و ثنای الهی را انجام دادن اعمال نیک در برابر منعم دانسته و راغب گفته انگار نعمت در ذهن و اظهار آن در گفتار و کردار است (الاموی، ج ۲، بی تا).

مترجمان مانند مشکینی، مکارم، همدانی، فولادوند و انصاریان نوشته اند: از روزی پروردگارتان بخورید. این نوع ترجمه ممکن است برای مخاطب برنا مفهوم باشد اما برای

افراد در سنین کودکی، حداقل مفهوم نیست. اما وقتی به تصویر می‌نگریم رزق صرفاً به خوراکی‌ها بازتاب یافته و به نظر در آن موضوع بعدی یعنی شکر جز در دستان دختر کوچک خانواده منعکس نشده و می‌توانست با دستان مادر بزرگ تکمیل و موضوع شکرگزاری برجسته گردد. با مرور نکات بالا و با لحاظ قاعده دو یعنی «افزودن توضیحات» ترجمه ذیل می‌تواند مطلوب باشد:

از خوراکی‌هایی که خداوند به شما داده بخورید و از او تشکر کنید

۸. اَنْ اَشْكُرْ لِيْ وَلِوَالِدَيْكَ

در درس هشتم کتاب، جلسه سوم و در صفحه ۵۱، آیه ۱۴ از سوره لقمان این‌گونه ترجمه شده است:

از خداوند و پدر و مادر خود تشکر کنید.

لفظ خداوند در این آیه مقدر است و ظاهر نیست. براین اساس و لحاظ قاعده سه «تکرار کلمات مقدر و حذف شده و استفاده از کلمات جایگزین» می‌شود چنین ترجمه کرد: قدر من خدا و پدر و مادرت را بدون، چنان‌که در سوره زمر آیه ۶۷ نیز از این تعبیر به کار رفته است: وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ: آن‌ها آن‌گونه که شایسته است قدر و منزلت خدا را نشناختند؛ اما با توجه به سن کودک و ضمیر مفرد مخاطب در «اشکر» و «والدیک» و پرهیز از رسمی شدن ترجمه و حفظ زبان گفتاری، ترجمه شایع و رایج چنین است: از من و پدر و مادرت تشکر کن.

نفرموده «اشکروا» بلکه مفرد گفته: «أَشْكُرُ». وقتی شخصی خاص مورد خطاب باشد توجه بیشتری می‌کند تا عام، چنان‌که در آیه بعدی مؤمنون، ۵۱ «واعملوا صالحاً» در صفحه ۵۸ کتاب به شکل جمع ترجمه شده: کارهای خوب انجام دهید.

با توجه به بافت کلی آیه «وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَيَّ وَهْنًا فِي عَامَيْنِ اَنْ اَشْكُرْ لِيْ وَلِوَالِدَيْكَ اِلَى الْمَصِيرِ» غرض «تداوم» تشکر است لذا یا بایست گفت: «از من و پدر و مادرت متشکر باش» که برای کودک سنگین است.

بررسی و نقد کتاب آموزش قرآن پایه دوم ابتدایی (مطالعه موردی: ترجمه آیات قرآن کریم): مجیدی | ۲۸۱

تصویر مربوط به این آیه گویا و مؤثر است؛ پدری با سن بالا وارد منزل شده، دختر عصای بابا را گرفته و پسر بر دستان وی بوسه می‌زند. می‌توان تشکر را در موقعیت‌های دیگر مانند جفت کردن کفش و بوسیدن ترسیم نمود تا تداوم را القاء سازد. با این حال به لحاظ تفاوت سنی زیاد بین افراد تصویر و عصای در دست دختر خانه، این گونه انگار می‌شود که تشکر فقط برای پدر بزرگ و افراد مسن است، لذا پیشنهاد می‌شود که از فاصله سنی در تصویر کاسته شود. با نگاه به موارد بالا بهتر آن است که بگوییم:

همیشه از خدا و پدر و مادرت تشکر کن.

۹. هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ

در درس یازدهم کتاب، جلسه سوم و در صفحه ۷۵، آیه ۶۰ از سوره رحمن این گونه ترجمه شده است:

پاداش کار خوب، خوبی کردن است.

معنای لغت «احسان» در واژه‌نامه‌ها به خصوص در فرهنگ دهخدا این‌ور است: انعام، بخشش، خوبی، دهش، عطا، خوبی‌ها، مرحمت، منت، نوع دوستی، نیک خواهی، نیکوکاری، نیکویی، نیکي.

آیه متحمل هر دو وجه است: چه ما کار خوب در حق دیگران کنیم، انتظار پاسخ نیک از آن‌ها هست و چه آن‌ها در حق ما کار خوب انجام دهند، ما وظیفه پاسخ نیک داریم اگرچه در مقام امر، وظیفه بیشتر متبادر به ذهن است تا حق و انتظار. عموماً از احسان «کارهای خوب نسبت به دیگران یا مطلق کار خوب یا حسن انجام کار» برداشت می‌گردد.

علاوه بر این استفاده از کلمه «پاداش» برای کتاب دوم ابتدایی سنگین است.

این آیه را غالب مترجمان مانند الهی قمشه‌ای، فولادوند، انصاریان و مکارم و به‌طور خاص استاد آیتی این‌ور ترجمه کردن: آیا پاداش نیکي جز نیکي است؟

با توجه به اینکه استفهام در این آیه اقراری است، می‌توان در ترجمه به‌صورت جمله خبری مثبت آن را ترجمه کرد تا فهم آن برای کودک ساده‌تر شود: جواب کار خوب، خوبی کردن است. این ترجمه هر دو وجه وظیفه و حق را در برمی‌گیرد، اما اگر تأکید بر

جنبه وظیفه باشد، این گونه برگردان شود بهتر است: جواب خوبی به ما، خوبی کردن است. این نوع از ترجمه - کتاب چهارم ابتدایی - بر طبق توضیحات بالا، دست کم سلیس و شیوا نیست، ضمن این که اصل سه یعنی «رعایت لحن» نیز نادیده گرفته شده، لذا ترجمه پیشنهادی از این قرار است:

آیا جواب خوبی، غیر از خوبی کردن است؟

۱۰. إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا

در درس دوازدهم کتاب، جلسه دوم و در صفحه ۷۹، آیه ۶ از سوره انشراح این گونه ترجمه شده است:

پس از هر سختی، آسانی است.

در بررسی معنای فارسی این آیه، دریافتیم بیشتر مترجمان مانند انصاریان، فولادوند و... نوشته‌اند: «با هر سختی و دشوار آسانی است». «مسلماً با سختی و دشواری، آسایش و آسودگی است» (خرمدل). «آری در جنب دشواری آسانی است» (خرمشاهی). مترجمانی هم آرامش را هم‌زمان ندانسته‌اند، مانند: «به یقین، در پی دشواری آسانی خواهد بود» (صفوی) و «سختی‌ها، زمینه‌ساز آسانی‌ها است» (تقی‌زاده فایز در ترجمه راهنما). به طور کلی دو وجه در تفسیر و ترجمه این آیه وجود دارد: همراهی آسانی با سختی و آسانی پس از سختی.

با نگاه به این که حرف «إِنَّ» بر حتمیت دلالت دارد، نیز بدین جهت که قرآن، آسانی و سختی را توأمان دانسته است و نه در پی آن، ترجمه پیشنهادی این گونه است:

بدون شک با هر ناملایماتی، آسایشی وجود دارد.

در قاعده هفت آمد که امید و تخیل سبب «تخلیه روانی» است و در اصل هشت گفتیم «زمان حال است که کودکان را شیفته و مجذوب می‌کند». این دو مورد می‌تواند کودک را برای بند یازده یعنی «مقابله با مشکلات زندگی آینده» آماده سازد. با لحاظ این نکته و برای ساده‌سازی در فهم مخاطب کودک دوم ابتدایی می‌نویسیم:

با هر سختی، حتماً آسانی و راحتی هم وجود دارد.

بررسی و نقد کتاب آموزش قرآن پایه دوم ابتدایی (مطالعه موردی: ترجمه آیات قرآن کریم): مجیدی | ۲۸۳

۱۱. رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً

در درس سیزدهم کتاب، جلسه سوم و در صفحه ۹۰، آیه ۱۰ از سوره کهف این گونه ترجمه شده است:

پروردگارا! ما را مورد لطف و رحمت خود قرار ده.

کاوش در ترجمه‌های قرآن نشان می‌دهد بیشتر مترجمان چون انصاریان ذیل آیه بالا نوشته‌اند: «پروردگارا! رحمتی از نزد خود به ما عطا کن». به نظر می‌رسد این گونه ترجمه برای مخاطب ۷ ساله حداقل از سه جهت دشوار است: رحمت، از نزد خود، عطا کن. بگذریم که شاید نوع منادی در این ترجمه برای وی متداول نباشد. از این رو در راستای گفتمان مخاطب محور می‌نویسیم: «ای خدا به ما رحم فرما»؛ اما این نوع از ترجمه با وجود مفهوم بودن برای مخاطب دارای درک متوسط به بالا، باز سلیس نیست. به یاد داریم که اصل دو به ما گفت: «در راستای هدفمندی لازم است که معادل‌های فارسی سلیس و روان در ترجمه چیده شود تا تصویری زنده ارائه شود و کودکان متوجه نشوند آنچه می‌خوانند، ترجمه است» هم چنین در شماره ده گفته شد: «مهم‌ترین کارکرد کتاب لذت بردن است»، با درنگ آوردن این موارد، ترجمه برگزیده این می‌تواند باشد:

خدایا، از مهربانی‌هایت به ما بده.

۱۲. فَأَقْرَأُوا مَا تيسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ

در درس چهاردهم کتاب، جلسه دوم و در صفحه ۹۴، آیه ۲۰ از سوره مزمل این گونه ترجمه شده است:

هر مقدار می‌توانید قرآن بخوانید.

در شأن نزول این آیه آمده است: خداوند در ابتدای این سوره به پیامبر دستور می‌دهد که نزدیک دوسوم از شب یا نصف یا سه یک آن شب‌زنده‌داری کند. در همین راستا گروهی از مؤمنان گاه تمام شب را عبادت می‌کردند تا آنجا که پاهای آن‌ها ورم می‌کرد. لذا خداوند فرمود: فَأَقْرَأُوا مَا تيسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ (طبری، ج ۲۹، ۱۴۱۵: ۱۵۶).

با نگاه به آیه درمی‌یابیم که تعداد آیات مشخص نشده و مفهوم آیه این است: اکنون

آن مقداری که از قرآن برای شما میسر است، تلاوت کنید، به عبارتی هر مقداری که به رنجه نمی افتید و در توان است از قرآن بخوانید؛ اما وقتی قرآن را در دست می گیریم، بیشتر مترجمان این طور برداشت کرده اند: «پس در هر حال آنچه میسر و آسان باشد، به قرائت قرآن پردازید» (قمشه ای) و برخی نیز ترجمه ای ملموس تر ارائه کرده اند: «هر چه از قرآن برای شما آسان است بخوانید» (صفوی).

اما در کتاب دوم دبستان چنین ترجمه شده است: «هر مقدار می توانید قرآن بخوانید». در بررسی نخست به نظر می رسد این بهترین ترجمه ممکن است که به چندی و تعداد آیات اشاره دارد؛ اما ممکن است این طور نیز برداشت شود که هر چه آیات بیشتری تلاوت گردد، بهتر خواهد بود و مؤلفه های کیفیتی چون صوت زیبا، میزان صدا و تلاوت به صورت ترتیل، تحقیق و یا با تأمل و تدبر مدنظر آیه نیست، بلکه کمیت فقط مدنظر است. جهت به فرجام رساندن پژوهش در زمینه ترجمه این آیه، احادیث بررسی شد و دریافتیم که برابر فرموده امام صادق علیه السلام چند و چون هر دو مدنظر است؛ مراد از «ما تیسر» مقدار تلاوتی است که قاری می تواند با افتادگی قلب و صفای اندرون بخواند: ما تیسر لکم فیهِ خُشوعُ القلبِ وَ صَفَاءُ السَّرِّ (طبرسی، ج ۱۰، ۱۳۵۹: ۱۶۹)، یعنی آن اندازه که حالش را دارید بخوانید. تصویر طراحی شده در ذیل این آیه تصویر دختر و مادری است که کنار هم نشسته اند و قرآن می خوانند. به نظر می رسد با توجه به روزافزون شدن علاقه فرزندان به تکنولوژی های جدید و استفاده از آن ها در غیر از کارهای قرآنی، تصاویری درج گردد تا ذهن کودک را در استفاده از آن ها در زمینه های مذهبی و به طور خاص قرآن حساس نماید.

با در نظر گرفتن این نکات و قاعده یازده «اصول باید بسیار با ظرافت آموزش داده شوند» ترجمه برتر این است:

پس هر اندازه که برای شما آسان است و حالش را دارید، قرآن بخوانید.

نتیجه گیری

در راستای توجه به کلام خداوند و نقش پایه ای آن در اخلاق و رفتار و نیز پرداختن و

بررسی و نقد کتاب آموزش قرآن پایه دوم ابتدایی (مطالعه موردی: ترجمه آیات قرآن کریم): مجیدی | ۲۸۵

اهتمام به بعد پرورشی وزارت آموزش و پرورش، بایستی بیش از گذشته‌ها که سنگ بنای علم در مکتب‌ها با تعلیم قرآن بنیان‌گذاری می‌شد، شاهد توجه تخصصی و روشمند و هوشمندانه به قرآن باشیم. در کتاب دوم ابتدایی، تلاش شده این‌گونه باشد اما کاستی‌هایی هنوز باقی است که به برخی از آن‌ها اشاره می‌گردد:

۱. در مجموع آیات کاربردی، متناسب و با برش‌های خوب در این کتاب انتخاب شده و در حد توان ترجمه‌هایی ارائه گردیده، اما در مواردی از اصل مخاطب‌محوری و کاربردی و مفهوم‌بودن ترجمه‌ها چشم‌پوشی شده است.

۲. یک ایراد که به کتاب وارد است، پایبندی به لحن رسمی در ترجمه‌های آیات است؛ در حالی که بچه‌ها در بیشتر اوقات و بلکه همیشه با لحن مخصوص به خود صحبت می‌کنند و از این حیث گسست و ناهمگونی احساس می‌گردد. این به معنای همگانی کردن آن در تمام این کتاب نیست، بلکه از آنجا که قرآن نقش برجسته‌ای در تعلیم و پیراستگی و پرورش دارد، انتقال مفاهیم آن با چاشنی لحن و گفتمان یک کودک هفت‌ساله، مؤثرتر و کارآمد خواهد بود.

۳. برخی ترجمه‌ها شوق‌افزا و انگیزه‌آفرین نیستند. به نظر می‌رسد اگر کتاب قرآن هیچ نکته‌ای را آموزش ندهد اما بتواند بذل مهر و عشق قرآن را در وجود کودک بکارد، قله موفقیت در راستی و درستی را فتح نموده و کودک را به سرچشمه شناخت ناب رسانده است.

۴. در راستای هدفمندی لازم است روان‌بنویسیم به‌طوری که گویی دوباره اثری آفریده شده و کودکان متوجه نشوند آنچه می‌خوانند، ترجمه است. در این راستا استفاده از کلمات و اصطلاحات گفتگوی روزمره، بومی‌سازی، مخاطب‌محوری، اجتناب از کلمات پرتکلف، یاری‌خواهی از تخیل و ارائه تصویری زنده از مفاهیم، کارآمد است.

۵. در راستای توجه به جایگاه والای قرآن در استواری پایه‌های فکری و اعتقادی کودکان، مراجعه به ترجمه‌های مترجمان بزرگ یا واگذاری این کار به یک شخص خاص بسنده نمی‌نماید، بلکه لازمه آن کارگروهی متشکل از متخصص زبان عربی، روان‌شناس،

۲۸۶ | دوفصلنامه علمی سراج مُنیر | سال چهاردهم | شماره ۴۷ | پاییز و زمستان ۱۴۰۲

آگاه به ادبیات کودکان و... است تا ترجمه‌ای رسا، روان و جامع و درخور و متناسب با سن و درک مخاطب ارائه گردد.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

ORCID
Hassan Majidi

 <https://orcid.org/0000-0003-1033-7259>

منابع

- ابراهیمی، جعفر (۱۳۸۱). باغ سیب. تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوان.
- ابوالحسنی، زهرا (۱۳۸۵). کتاب درسی دانشگاهی (۱)، ساختار و ویژگی‌ها. اولین همایش بین‌المللی کتاب‌های درسی دانشگاهی. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها.
- الاموی، عمادالدین (۱۴۱۲ ق). *حیة القلوب*، گردآورنده: عبد المنعم حنفی، ج ۲، قاهره - مصر: دار الرشید.
- امام، عباس (۱۳۹۳). «ترجمه کودکانه‌ها به فارسی: چالش لحن». *فصلنامه مطالعات زبان و ترجمه*. شماره اول، صص ۱۰۵-۱۲۲.
- پادشاه، محمد (۱۳۶۳). *فرهنگ جامع فارسی*. تهران: کتابفروشی خیام.
- تجری، علی اصغر (۱۳۸۸). «بررسی مفهوم احسان و محسنین در قرآن کریم»، *ماهنامه معارف*.
- توکلی، علیرضا (۱۳۷۵). *نویسندگی برای کودکان*. چاپ اول. تهران: انتشارات برگ.
- حسنوندی، سمیرا؛ عسکری، مجتبی؛ عالیشوندی، اسماء و زهرا جان نثاری (۱۳۹۴). «ترجمه ادبیات کودک از منظر پارادایم اسکوپوس و تعادل، مطالعه موردی: داستان شازده کوچولو»، *فصلنامه مطالعات زبان و ترجمه*، شماره سوم.
- ذبیح نیا عمران، آسیه؛ اکبری، منوچهر (۱۳۹۱). *شخصیت در ادبیات کودک و نوجوان*. یزد: هومان.
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۳۸۷). *المفردات فی غریب القرآن*، تهران: صادق.
- رامپوری، غیاث الدین محمد (۱۳۷۵). *غیاث اللغات*. تهران: امیرکبیر.
- رحماندوست، مصطفی (۱۳۶۸). *ادبیات کودکان و نوجوانان*، تهران: شرکت چاپ و نشر ایران.
- صفی پوری، عبدالرحیم بن عبدالکریم (۱۳۹۶). *منتهی الارب فی لغه العرب*، تهیه و تنظیم: امید مجد. تهران: امید مجد.
- صهبا، فروغ؛ عمرانپور، محمدرضا؛ اسکندری، علی (۱۳۹۵). «بیان شاعرانه مضامین قرآن در شعر کودک». *پژوهش‌های ادبی - قرآنی*. سال ۴. شماره ۴. صص: ۱۴۴-۱۲۵.
- طباطبائی، سید محمدحسین (۱۳۷۴). *المیزان فی تفسیر القرآن*، ترجمه سید محمد باقر موسوی

- همدانی، قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه‌ی مدرسین.
- طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۵۹). *مجمع البیان*، ج ۱۰، تهران: فراهانی.
- عباسی ولدی، محسن (۱۴۰۱). *ترجمه لالایی قرآن*، قم: انتشارات آیین فطرت.
- فیض نژاد، محبوبه (۱۳۹۰). جایگاه ترجمه و نقش مترجم در آثار کودکان، *رشد آموزش پیش دبستانی*، دوره سوم. شماره ۱.
- قاسم نیا، شکوه (۱۳۷۴). *اویروس بزرگسال در شعر کودک*. پژوهشنامه ادبیات کودک و نوجوان، (۲)، ۲۰-۳۶.
- قاضی زاده، خلیل؛ صنفی کیکله، الهام و زهرا اسماعیلی (۲۰۱۴). «بررسی روش ترجمه‌ی قرآن کریم برای کودکان و نوجوانان در چارچوب نظریه‌ی هدفمندی». *مطالعات ترجمه*، دوره (۱۲)، شماره (۴۷)، سال ۱۰، صفحات ۵۹-۷۵.
- قرشی، محمد حسین (۱۳۸۵). *بررسی مشکلات ترجمه ادبیات کودکان بررسی مشکلات ترجمه ادبیات کودکان*. تهران: صنم.
- کریم پور، نسرین و اختران فر، فاطمه (۱۳۹۷). «بررسی تطبیقی اصول شعر کودک در ترجمه منظوم کودکان ده سوره کوتاه قرآن کریم»، پژوهش‌های دستوری و بلاغی، دوره ۸، شماره ۱۴، صفحه ۱۳۹-۱۷۱.
- کلارک، مارگت (۱۳۸۶). *نوشتن برای کودکان*. مترجم: ثریا قزل ایاغ. ج ۱. تهران: نیل.
- طبری، محمد بن جریر (۱۴۱۵). *جامع البیان عن تأویل آی القرآن*، تحقیق صدقی جمیل العطار، بیروت، دارالفکر.
- معاذ الهی، پروانه (۱۳۹۰). «ترجمه‌ی ادبیات کودکان: بررسی ترجمه‌ی اسامی خاص شخصیت‌ها به طور ویژه». *مجله مطالعات ادبیات کودک*. سال دوم، شماره ۲، پیاپی ۴.
- میرهادی، توران (۱۳۷۳). *فرهنگ نامه کودکان و نوجوانان*. تهران: فرهنگنامه
- واعظی، محمود (۱۳۸۸). «نقد و ارزیابی ترجمه‌های انگلیسی قرآن کریم از سوره مبارکه الانسان». *پژوهش دینی*. شماره ۱۸. صص: ۱۶۳-۱۳۳.
- یافا، مانورا (۱۳۸۸). *چگونه برای بچه‌ها داستان بنویسیم*. ترجمه‌ی مهرداد تهرانیانراد، تهران: سروش
- گروه مؤلفان مدیریت برنامه‌ریزی درسی (۱۴۰۰). *کتاب آموزش قرآن پایه دوم ابتدایی*. تهران:

References

- Cuddon, J. A. (2013). *A dictionary of literary terms and Literary Theory*. USA: wiley-blackwell (A John Wiley & Sons, Ltd., Publication).
- Rashidi, Marzieh. (2008), "TV review infallible in religious books, Persian and Iranian elementary, school social studies, master`s thesis". Tarbiat Moallem University.

References [In Persian]

- Abbasi Waladi, Mohsen. (2022). *Translation of Lullabies of the Quran*. Qom: Ayine Fetrat Publications. [In Persian]
- Abolhasani, Zahra. (2006). "University Textbooks (1): Structure and Characteristics." Proceedings of the First International Conference on University Textbooks. Tehran: Organization for the Study and Compilation of Humanities Books of Universities. [In Persian]
- Al-Omawi, Imad al-Din. (1991). "*Hayat al-Qulub*." Compiled by Abdul Moneim Hafni, Vol. 2. Cairo, Egypt: Dar al-Rashad. [In Arabic]
- Clark, Margaret. (2007). *Writing for Children*. Translated by Soraya Ghezelayagh. Vol. 1. Tehran: Nil. [In Persian]
- Curriculum Planning Management Group. (2021). *Elementary Quran Education Book, Grade 2*. Tehran: Research and Educational Planning Organization. [In Persian]
- Ebrahimi, Jafar. (2002). *Apple Orchard*. Tehran: Kanun Parvarish Fekri Kodakan va Nowjavan. [In Persian]
- Feyznejad, Mahboubeh. (2011). *The Role of Translation and Translator in Children's Works*. Growth in Preschool Education, Vol. 3, No. 1. [In Persian]
- Gharashi, Mohammad Hossein. (2006). *The Challenges of Translating Children's Literature*. Tehran: Sanam. [In Persian]
- Hasanvandi, Samir; Askari, Mojtaba; Aalishavandi, Asmaa; and Zahra Jan Nasari. (2015). Translation of Children's Literature from the Perspective of Skopos Paradigm and Equilibrium: A Case Study of 'The Little Prince' Story. *Journal of Language and Translation Studies*, No. 3. [In Persian]
- Imam, Abbas. (2014). Childish Translations into Persian: Tonal Challenges. *Journal of Language and Translation Studies*, No. 1, pp. 105-122. [In Persian]
- Karimpour, Nasrin; Akhtaran Far, Fatemeh. (2018). A Comparative Study of the Principles of Children's Poetry in the Translation of Short Surahs

- of the Quran. *Syntax and Rhetoric Research*, Vol. 8, No. 14, pp. 139-171. [In Persian]
- Mo'azollahi, Parvaneh. (2011). "Translation of Children's Literature: A Specialized Study of the Translation of Specific Character Names." *Journal of Children's Literature Studies*, Vol. 2, No. 2. [In Persian]
- Mirhadi, Touran. (1994). "Encyclopedia of Children and Adolescents." Tehran: Farhangnameh. [In Persian]
- Padeshah, Mohammad. (1984). *Comprehensive Persian Dictionary*. Tehran: Khayyam Bookstore. [In Persian]
- Qazizadeh, Khalil; Safi Kikaleh, Elham; and Zahra Ismaeili (2014). Investigating the Translation Method of the Holy Quran for Children and Adolescents in the Framework of Skopos Theory." *Translation Studies*, Vol. 12, No. 47, Year 10, Pages 59-75. [In Persian]
- Qasemnia, Shokouh. (1995). The Great Year Virus in Children's Poetry. *Journal of Children's and Adolescent Literature Research*, No. 2, pp. 20-36. [In Persian]
- Raghib Isfahani, Hossein bin Mohammad. (2008). "Al-Mufradat fi Gharib al-Quran." Tehran: Sadegh. [In Persian]
- Rampuri, Ghiyas al-Din Muhammad. (1996). *Ghiyas al-Lughat*. Tehran: Amir Kabir. [In Persian]
- Rahmandoust, Mostafa. (1989). *Children's and Young Adults Literature*. Tehran: Iran Printing and Publishing Company. [In Persian]
- Safi Pouri, Abdul Rahim bin Abdul Karim. (2017). *Montahi al-Arab fi Lughat al-Arab*. Compiled by Omid Majd. Tehran: Omid Majd. [In Persian]
- Sahba, Forough; Emranpour, Mohammad Reza; Eskandari, Ali. (2016). Poetic Expression of Quranic Themes in Children's Poetry. *Literary-Quranic Research*, Vol. 4, No. 4, pp. 125-144. [In Persian]
- Tabatabai, Seyyed Mohammad Hussein. (1995). *Al-Mizan fi Tafsir al-Quran*. Translated by Seyyed Mohammad Baqer Mousavi Hamadani. Qom: Islamic Publications Office of the Teachers' Society. [In Persian]
- Tabarsi, Fadl bin Hasan. (1980). *Majma al-Bayan*. Vol. 10. Tehran: Farahani. [In Persian]
- Tabari, Mohammad bin Jareer. (1994). "Jami al-Bayan 'an Ta'wil Ay al-Quran." Researched by Sadeghi Jamelel Attar. Beirut: Dar al-Fikr. [In Arabic]
- Tajari, Ali Asghar. (2009). *Exploring the Concept of Goodness and Benefactors in the Quran*. Ma'aref Monthly Magazine. [In Persian]
- Tavakoli, Alireza. (1996). "Writing for Children." 1st edition. Tehran: Barg

بررسی و نقد کتاب آموزش قرآن پایه دوم ابتدایی (مطالعه موردی: ترجمه آیات قرآن کریم): مجیدی | ۲۹۱

Publications. [In Persian]

Vaezi, Mahmoud. (2010). "Critique and Evaluation of English Translations of the Noble Quran from Surah Al-Insan." *Religious Research*, No. 18, pp. 133-163. [In Persian]

Yaffa, Manura. (2009). "How to Write Stories for Children." Translated by Mehrdad Tehrani-rad. Tehran: Soroush. [In Persian]

Zabihnia Emran, Aseieh; Akbari, Manouchehr. (2012). *Character in Children's and Young Adult Literature*. Yazd: Hooman Publications. [In Persian]

استناد به این مقاله: مجیدی، حسن. (۱۴۰۲). بررسی و نقد کتاب آموزش قرآن پایه دوم ابتدایی (مطالعه

موردی: ترجمه آیات قرآن کریم)، دو فصلنامه علمی سراج منیر، ۱۴(۴۷)، ۲۶۳-۲۹۱. DOI:

10.22054/ajs m.2023.72369.1905

Seraje Monir is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

